

ФУНДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ – 45 РОКІВ

Нотатки у переддень 100-річчя Українського Вільного Університету

Установчі документи, на основі яких утворилася Фондація Українського Вільного Університету, були подані в штаті Нью-Джерсі 20 жовтня 1975 року. Цілями ФУВУ, викладеними в цих документах, було збереження української самосвідомості й ідентичності, культурної спадщини та традицій серед української молоді, особливо серед студентів вищих навчальних закладів у США та за кордоном.

Ішлося про фінансову та моральну підтримку студентів, які вивчають українську мову, історію, культуру, географію й інші предмети, пов'язані з Україною, її минулим і сьогоденням, а також про допомогу установам, що надають таку освіту. Так з'ясовано завдання ФУВУ.

Першими кураторами ФУВУ були Іван Марченко, Іван Буртик та Євген Федоренко. До Ради директорів спершу входили Олександр Ничка, Галина Бобиляк, Петро Гой, Ярослав Падох та Імре Кардашинець.

Подання установчих документів стало кульмінацією дворічних зусиль з боку власне представників Українського вільного університету та його випускників, які мешкали у штатах Нью-Йорк та Нью-Джерсі, і гуртувалися під вивіскою «Випускники та приятелі УВУ». Прискорення спробам створити Фонд або Фондацію надала нагальна потреба УВУ в придбанні власної будівлі в Мюнхені у Німеччині. Де-факто установчі збори ФУВУ, яка на той момент становила поки що некорпоративну асоціацію, відбулися понад двома роками раніше, 19 травня 1973 року. Першим президентом ФУВУ був обраний Іван Буртик з Нью-Джерсі. У прес-релізі про ці збори, зокрема, повідомлялося:

«На цій нараді, що відбулася в погоджені з ректором Українського Вільного Університету, покликано до жит-

тя Комітет Фондації УВУ, завданням якого буде дбати про фінансове забезпечення УВУ, української високої школи за межами України».

Ректор УВУ – професор доктор Володимир Янів – писав до учасників зборів:

«Коли українські науковці серед найважчих умов утримали УВУ впродовж 54 років і розбудували його у інституцію, визнану чужинцями, яка запевнила для української культури видання бл. 150 томів різних праць, тоді завданням української спільноти є запевнити для тої Установи МАТЕРІЯЛЬНУ БАЗУ для продовження дальшої діяльності... Зібранням фондів, ми не тільки запевнюємо МАЙБУТНЄ для багатой в найкращу традицію Установи, але ми робимо також службу, яка є «найбільше на потребу» в сучасну пору. А одночасно є це доглибний поклін для Тих, які стоять у перших лавах боротьби за наше МАЙБУТНЄ».

У цьому, коротко кажучи, полягало ділове призначення цієї організації. 6 травня 1974 року ФУВУ оприлюднила відозву до української громади Америки:

«Цією дорогою звертаємося до вас у справі збірки фондів на потреби Українського Вільного Університету в Мюнхені у Німеччині, який під сучасну пору знаходиться у важкій фінансовій ситуації у зв'язку з спеціальними вимогами західнонімецького уряду до того роду високих шкіл. Як вам вже, напевно, відомо з повідомлень в пресі, Сенат УВУ мусів рішитися на купівлю власного будинку, як передумови державної акредитації. Частину коштів покрив Верховний Архієпископ кардинал Йосиф Сліпий, але решту має дати українське громадянство в усіх країнах нашого поселення».

Український Вільний Університет постійно зазнавав нападок з боку радянської пропаганди. Однак у 1974 році ці атаки стали запеклішими – напевно, через те, що УВУ отримував власне приміщення, підкреслюючи свою незалежність, а питання його акредитації стояло на кону. Відтак радянці намагалися дискредитувати УВУ, як тільки могли. У Києві, у видавництві «Наукова думка», яке бучітмо займалось культурою та просвітництвом, вийшла брошура під назвою «Справжнє обличчя українського буржуазного націоналізму». Цілий розділ цього видання був присвячений УВУ. Принагідно об'єктом пропагандистського витвору стали поляки (Юзеф Пілсудський – А.Л.), оскільки вони на перших порах підтримували Петлюру (до речі, саме петлюрівці заснували УВУ) у його війні проти більшовиків (згодом Пілсудський, цілком у дусі польської історичної традиції, зрадив українців).

Вістря критики було спрямоване також проти президента Чехословаччини Томаша Масарика (восени 1921 р. УВУ переїхав до Праги) та проти українських буржуазних націоналістів у німецьких таборах переміщених осіб (УВУ переїхав до Мюнхена після Другої світової війни), які забезпечували фінансову підтримку УВУ в пев-

ний період його історії. Відтак, радянці накинулися з гнівними звинуваченнями на кардинала Йосифа Сліпого за всю його антирадянську діяльність у минулому і більш завуальовано – за його фінансову допомогу УВУ, яка саме тоді почалася. Дісталось також Ректорові УВУ Володимирові Янівчу та американському конгресменові польського походження Дєрвінському – за підтримку діяльності українців у США. Прямі претензії, висунуті УВУ, стосувалися роботи з українською молоддю:

«Рекламуючи літні курси, націоналісти розраховують на молодь, яка і не має життєвого досвіду... Продовжуючи підступну діяльність, верховоди УВУ останнім часом вирішили спрямувати свої зусилля на виховання молоді в націоналістичному дусі ще зі шкільного віку. З цією метою стали практикувати курси для вчителів... Ознайомлення з підступами УВУ, як одного з антирадянських ідеологічних центрів, свідчить про те, що імперіялістичні кола використовують націоналізм... щоб опорочити радянську дійсність в очах громадськості Заходу... отруюють націоналістичним ядом свідомість зарубіжної молоді українського походження».

Упродовж років ФУВУ очолювали вищезгадані Іван Буртик, Петро Гой, Теодор Воляник, Володимир Стойко, а також автор цієї статті. У 2005-у, до 30-ї річниці ФУВУ, її тодішній президент Володимир Стойко написав:

«Українська діаспора, перебуваючи на різних континентах, зуміла створити інституції та установи, які служили її життєвим потребам і водночас – українському народові в цілому. Вона (діаспора – А. Л.) зберігає й розбудовує принесену спадщину, захищає права й інтереси України, розповсюджує правдиву інформацію про внутрішні обставини в Україні, про боротьбу та стремління українського народу. Особливо треба відзначити, що ця діяльність, в основному, була і є можливою завдяки активній підтримці з боку української спільноти. Українська громада, попри тяжкі обставини, у яких доводилось виживати в новій країні, розуміє, що тільки власна фінансова база може забезпечити незалежність дії українських інституцій».

Незалежна освітня діяльність, вільна від упереджень, переслідувань та дезінформації, у 1970-ті роки стала не лише визначальною рисою, але й самою суттю УВУ, який було засновано у Відні в січні 1921 р. і свідомо названо Українським Вільним Університетом. «Вільний» означало звільнений і незалежний.

На додачу до підтримки УВУ та фінансової допомоги у вигляді стипендій його студентам, ФУВУ впродовж років ініціювала численні проекти, що стосувалися українських студентів та освітніх українознавчих студій. Один із таких проектів, реалізованих у 1980-і роки, мав назву «Стежками наших батьків». Він, зокрема, дав можливість студентам українського походження з Америки і Канади відвідати Європу, аби пройти маршрутами їхніх батьків та побувати у місцях, де випадало бувати мігрантам. Ця подорож завершилася літніми мюнхенськими студіями в УВУ.

Учасників вітав Йосиф Сліпий, Патріярх і Кардинал: «Вже кілька разів вітав я молодих наших людей з Америки, що приїжджають до Європи за гарним маслом: стежками наших батьків! Гарна Ваша думка і мудрий плян. Де б Ви в світі не найшлись, з усіх усюдів ведуть стежки і дороги до Європи – колиски так званої західної цивілізації, всі дороги ведуть до Риму – центру християнства, а для кожного живого українського серця в Європі повно

українських слідів, які провадять до гарної нашої України – батьківщини Ваших Батьків і Вашої!... Пізнавайте ці сліди наших предків, вчіться з них, щоб полюбити ту свою велику минувшину. Коли нею будете жити, будете могли працювати для майбутності нашої України, для її Церкви, для її Народу, що сьогодні переживає гіркі часи неволі, переслідування і упокорення».

У Мюнхені група також відвідала концтабір Дахау, відзначивши, що в тамтешньому меморіальному музеї відсутня згадка про українських політ'язнів. Зусиллями цієї групи в музеї з'явився український прапор, а до експозиції було додано пам'ятну плиту з іменами 174 українських полонених.

Окрім підтримки, яка надавалася УВУ, Фондація встановила особливе партнерство з університетом імені Івана Франка у Львові. Ось що написав львів'янин Михайло Присяжний про це партнерство у 20-у томі «Наукового збірника» УВУ за 2015 рік:

«Співпрацю вдалось налагодити на зламі історії. За місяць до проголошення Акту незалежності, на навчання в УВУ прийняли групу тоді молодих учених (зі Львівського університету – А. Л.)... Саме в Мюнхені 1991 року і було окреслено перші віхи співпраці. Вже через кілька місяців з книжкових сховів УВУ було передано «перший транш» літератури, що став підмурівком бібліотеки та архіву української діаспори у нашому університеті... Фондація розпочала безпрецедентну акцію збору літератури,

архівних матеріалів у США, Канаді, Австрії... Фундація у перші роки незалежності придбала для бібліотеки та архіву факс, ксерокс, збрала і передала 60 тис. американських доларів для забезпечення наукової та навчальної праці комп'ютерною технікою».

Подібні стосунки складаються сьогодні і між ФУВУ та Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Довготривалим проектом, який продовжується донині, є щорічний літературно-науковий конкурс, що його Фундація започаткувала два десятиліття тому завдяки прозорливості й великодушності покровителів ФУВУ, родин Волянників-Швабінських з Огайо, які оформили окремих Фонд. Сьогодні, завдяки щедрим пожертвам цього Фонду та додатковим фондам самої ФУВУ, лауреатам конкурсу присуджуються грошові премії за кращі публікації попереднього року. Цей проект набув великої популярності, зокрема, в Україні; він не тільки винагороджує за творчий підхід та наукові дослідження, але й слугує заохоченням для молодих літераторів та науковців писати. При цьому останнє надання премії відбувається у приміщеннях Київського університету.

ФУВУ організувала конференції, присвячені таким історичним темам, як український Голодомор-геноцид 1932-33 років; нова спроба геноциду українських лемків у рамках акції «Вісла», а також іншим подіям в історії України. Фундація пропонує допомогу в пошукові та виборі можливостей вищої освіти для українських студентів та їхніх батьків. Вона підтримує інші українські освітні та молодіжні проекти. Впродовж тривалого часу ФУВУ підтримує українські суботні школи в США, а також курси англійської мови для студентів в Україні.

Потреба у зовнішньому фінансуванні освіти – проблема широковідома. Жоден навчальний заклад, особливо вищий, не спроможний вижити самостійно, навіть якщо плата за навчання видається надмірною та обтяжливою для студентів і їхніх батьків. Оплата навчання в УВУ становить скромних 600 євро за семестр. Державні дотації під час пражського періоду УВУ робили функціонування можливим. Упродовж мюнхенського періоду і майже до рубежу тисячоліття державна підтримка Баварії забезпечувала життєдіяльність. Усе це в минулому. Сьогодні УВУ існує за рахунок капіталу, отриманого від різниці у ціні продажу будівлі в першу декаду двохтисячних та її придбання у 1970-ті роки, та вартості нового, меншого приміщення. Плата за навчання – лиш незначна частка витрат. Приблизно третину надходжень університету забезпечує ФУВУ.

Нині, однак, обставини змінилися, що вимагає придбання додаткових приміщень. Близько 250 студентів зараз навчаються на магістерських та докторських програмах УВУ. З огляду на низьку вартість навчання та можливість отримувати стипендію, майже всі вони походять з різних регіонів України, включаючи Донбас і Крим. Набір до університету зростає. УВУ – єдиний вищий навчальний заклад поза межами України, де навчання ведеться українською мовою (фактично двома мовами, українською та англійською). Це – вікно української освіти, відкрите на Захід. Студії з української мови та філософії на аспірантському рівні доступні в багатьох випадках і в самій Україні. А от економіка, право, бізнес – у західному розумінні цих дисциплін – викладаються в УВУ на цілком іншому рівні, аніж в Україні. Нещодавно одна студентка, яка здобуває в УВУ освіту з маркетингу, висло-

вила думку про те, що за семестр в УВУ дізналася більше про маркетинг, ніж за чотири роки вишу в Україні.

Можливості працевлаштування для економістів, правників та управлінців наявні як в Україні, так і за її межами, в Європі та в усьому світі.

Майбутнє 100-річчя УВУ, що відзначатиметься у січні 2021 року, це не просто символічна історична дата. Так, минулі великі заслуги університету та його невтомних діячів вартують пам'яті і нашої шани. Але цей важливий ювілей також висуває нові вимоги перед ФУВУ та українцями по цілому світу. Вируюче студентське життя УВУ в Мюнхені вимагає кращих і більших приміщень, а також відповідного наукового персоналу та дослідницьких можливостей. Чи зможе ФУВУ відповісти на цей виклик, залежить від спільнот української діаспори в усьому світі.

Розвиток та вдосконалення УВУ – не лише освітня мета. УВУ, як було сказано, це віконце українського народу в Європу. Це вагома складова євроінтеграції України, її поступу на шляху до повноправного членства в Європейському Союзі і навіть до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Вагаюся, чи варто наголошувати на цьому, щоб не бути звинуваченим у спробі політизувати освіту і науку. І все ж, так само, як освіта має значну фінансову складову, так і політика має освітню. Нам не менше, ніж іншим народам, потрібно розумних, освічених політиків, юристів, професійних осіб з Західним світоглядом і освітою.

3 листопада 1973 р. в Торонто, у провінції Онтаріо, Канада, відбулась нарада українських освітніх та наукових установ діаспори, у якій взяли участь Український вільний університет, Наукове товариство імені Шевченка, Українська вільна академія наук, Українське історичне товариство та Українсько-американська асоціація університетських професорів. За підсумком обговорень було вирішено створити Українську наукову раду вільних українців у рамках Світового конгресу вільних українців (сьогодні Світового конгресу українців). У перших прийнятих резолюціях чітко зазначалося:

«Українська наука, як складова частина національної культури, є невід'ємним та істотним чинником у змаганнях народу за сповнення найвищих ідеалів. Це тісне пов'язання проявляється, зокрема, на Рідних Землях, де наші інтелектуалісти стоять у перших рядах невпинної боротьби за нашу духову самобутність та політичну суверенність. У відчуті єдності змагань за тотожні ідеали клонимо голову перед героїською поставою наших Колег, – свідомі, що завдання української науки за межами України є стати продовженням процесів в Україні, як теж широко інформувати зовнішній світ про ті процеси».

Вихідну концепцію Українського Вільного Університету розробили батьки і діди – засновники УВУ. Під «вільним» мався на увазі університет незалежний, звільнений від упереджень і неправомірних впливів, доктринерства чи навіть жорсткішого гніту. Академічна свобода в освіті, навчанні, дослідницькій діяльності та науці – мета, до якої варто прагнути. Хто цього прагне і досягає, той гідний поваги та визнання. Чим швидше ми це усвідомимо, тим краще зможемо орієнтуватися в умовах сучасного глобального світу. Мабуть і тому реалізація Українським Вільним Університетом свого повного потенціалу для українського народу – це мета, що варта наших зусиль.

Аскольд ЛОЗИНСЬКИЙ,
Нью-Йорк